

תאריך : 28.09.2016
בתשובה נא לציין : 78563

בפקס : 02-6467001
ובדואר רשום

לכבוד
עו"ד אביחי מנדלבלויט
היועץ המשפטי לממשלה
רח' צלאח א-דין 29
ת.ד. 49029
ירושלים 91490

מכובדי,

הנדון: **הליכי הבדיקה בתלונות על חשד לעינויים בעניינם של**

מר עספור, ת"ז

מר אטרש, ת"ז

מר אבו לטיפה, ת"ז

מר מברוכה, ת"ז

וקבלת ההחלטה שלא לפתוח בחקירה בעניינם

סימוכין: מכתבכם 96/14/24 בענייניו של מר עספור מיום 14.2.2016;
מכתבכם 65/14/24 בענייניו של מר אטרש מיום 24.2.2016; מכתבכם
61/14/24 בענייניו של מר אבו לטיפה מיום 6.4.2016; מכתבכם 107/14/24
בענייניו של מר מברוכה מיום 14.2.2016

1. הריני לפנות אליך בנושא שבנדון, ולבקש את התייחסותך, כדלקמן.
2. לאחר הודעת הממונה על המבת"ן בדבר ההחלטה לסגור את תיקי הבדיקה בעניינם של המתלוננים שבנדון, ביום 11.8.2016, במשרד הממונה על המבת"ן, נמסרו לעורכי הדין מטעם המוקד להגנת הפרט, ב"כ המתלוננים, העתק מצולם של מסמכים נבחרים בכל אחד מתיקי הבדיקה; וניתן להם להעתיק בכתב יד מסמכים נוספים והכול לאחר צנזורה ובהתאם לנוהל עליו נמסר מראש.
3. התייעוד שנמסר חושף מספר כשלים מבניים מושרשים בעלי מאפיינים מערכתיים מובהקים ומטרידים. אלה משליכים על עצם היכולת של המבת"ן לבדוק באופן ראוי תלונות נחקרי שב"כ מן הסוג שבנדון, כמו גם של האפשרות שלנו לבחון כדבעי את הטיפול בתלונה.
4. כבאי כוח המתלוננים, בעניינם הוגשו לפני כשנה תביעות נזיקין בבית משפט השלום בירושלים, חובתנו לשקול את טובתם. בחינה זו הובילה למסקנה, כי במצב הדברים שיפורט להלן, הגשת ערר על ההחלטות לסגור את תיקי הבדיקה, חסרת תוחלת מחד ותפעל בוודאות לרעת התובעים מאידך. מכאן ההחלטה להתייחס באופן מקובץ לכשלים העיקריים שנחשפו, תחת הגשת ערר פרטני בענייניו של כל מתלונן, והכול כמפורט להלן.
5. מאליו מובן שתגובתנו להלן מסתמכת רק על החומרים שקיבלנו. אלה, כידוע לכם, מהווים מקצת שבמקצת "כל החומרים הרלבנטיים..." הנזכרים בהודעות הממונה על המבת"ן, בדבר סגירת התיקים.

6. הטעמים העיקריים בבסיס ההחלטה שלא להגיש ערר הם, ראשית, חלוף הזמן. מאז אירעו המקרים נשוא התלונות חלפו בין שנתיים ומחצה לשלוש שנים. הניסיון מלמד שאין לצפות כי בחלוף זמן כה רב ניתן יהיה להגיע לחקר האמת בצורה אפקטיבית לעומת מה שנעשה עד כה. זאת, גם בהתחשב בעובדה שאף בדיקת המבתי"ן, שהסתיימה לאחר כשנתיים (ואנו תקווה שמצב עניינים זה, הפוגע בזכויות המתלוננים, כמו גם בתפקוד ראוי של המערכת, ישתנה במהרה), הובילה לסגירת תיקי התלונה ללא נקיטה בצעדים נגד המעורבים; ועדות חוקרי השב"כ אינה קבילה כראיה.

7. שנית, עניינם של המתלוננים כבר מתנהל בבית המשפט. לפני כשנה, על סף סיום תקופת ההתיישנות המקוצרת, שנקצבה בחוק לסוג זה של תביעות נזיקין, ועוד לפני שהסתיימו הליכי החקירה והבדיקה בעניינם, נאלצו המתלוננים להגיש את תביעותיהם בגין נזקיהם בזמן המעצר והחקירה; וזאת כדי להבטיח שבית המשפט אכן יידרש להן. ובינתיים, המדינה-הנתבעת נהנית מאורכות חוזרות ונשנות בתירוץ של אי סיום בדיקת המבתי"ן ו/או חקירות מצ"ח. ביד אחת בית המשפט מעניק לנתבעת את מבוקשה וביד השנייה מודיע לתובעים כי תביעתם עלולה להימחק מחוסר מעש. במצב דברים זה, אין לצפות שערר יוביל לתיקון הליקויים בהליכי הבדיקה שנערכה, וחובה לצפות שהטיפול בערר יביא בוודאות לעיכוב נוסף וארוך בהליך המתנהל בפני בית המשפט, ככל שזה בכלל יאות להמתין. ולכן, משיקולי עלות-תועלת (ולרבות בהיבטים של משאבי המבתי"ן, הממונה על המבתי"ן, הפרקליטות ובית המשפט ושלנו) ומחובתנו כלפי המתלוננים-התובעים, מתחייבת בנדון התנהלות תכליתית עד כמה שהדבר בידנו. הגם שמכוח החלטת בג"ץ התאפשר לאחרונה למתלוננים מן הסוג שבנדון לערוך על ההחלטה בעניינם, בנסיבות העניין, כאמור, מוצדק שלא לעשות זאת.

8. שלישית, טיבו של התיעוד שנמסר לנו וטיבה של הבדיקה. כאמור, התיעוד שנמסר מצומצם ביותר הן בהיקף והן בתוכן מהותי ולא ניתן להתייחס באופן ענייני לפעולות הבדיקה שבוצעו, או נזנחו (לפירוט ראו בהמשך).

9. הטעם בגינו סברנו שנכון להתייחס לנימוקים שניתנו לסגירת תיקי הבדיקה באופן מרוכז, נובע מטיבם של הליקויים המערכתיים הקשים, אלה שידועים זה מזמן ואלה שעולים מהתיעוד שנמסר. המסמכים מגלים אותם ליקויים ומעידים על אותן בעיות רוחב כתולדה מן המדיניות הנוהגת משכבר וחרף השינוי המבני שהונהג.

10. בראש ובראשונה, אופן תיעוד החקירה והמתרחש בחדרי החקירה; עבור להתנהלות חוקרי השב"כ ולזו של כל אחד מהגורמים האחרים הפועלים במתקני החקירה של השב"כ, ומשויכים מנהלית לשב"ס, ובדגש מיוחד על הזיקה הפסולה המתקיימת בין כל הגורמים האלה. מעבר לפועלו של כל גורם בנפרד, המכלול לכשעצמו מופעל כלפי הנחקר כאמצעי חקירה רב עצמה, וזאת בנוסף לאמצעי החקירה הפרטניים שמפעילים החוקרים. וחרף זאת, נמסר שהסמכות שהוענקה למבתי"ן, גם לאחר השינויים האחרונים, מונעת, במודע כנראה, גם מהגורם שאמון על בדיקת תלונות נחקרים את האפשרות לטפל במלוא היקפה של תלונת העצור-הנחקר, דהיינו: בכל מעשה או מחלל בנפרד ובמיוחד בפגיעה הנובעת מעצם היותם ארוגים זה בזה, שנגרמו לנחקר-המתלונן במהלך מעצרו במתקן החקירות של השב"כ. שהרי גם אם מבחינה מנהלית לכל אחד מהגורמים הפועלים במתקן הוענקה סמכות נפרדת, הכרחי שסמכותו של המבתי"ן כגורם מבקר ומפקח שמחויב לבחון את מצב הדברים גם מנקודת המבט של העצור הנחקר, תקיף את מצבו המלא ולא תצומצם למסגרת המנהלית של סמכויות חוקרי שב"כ בלבד. הרי עצור-נחקר שב"כ המוחזק במתקן החקירות נתון בו-זמנית בידי כל הגורמים, ואלה פועלים כלפיו בשיתוף פעולה הדוק (לפירוט ראו בהמשך).

11. יודגש: מקדמת דנא אנחנו סוברים שהכרחי לטפל בכשלים העולים מן התלונות כמכלול. בלעדיו לא יכון טיפול ראוי בתלונות נחקרים. עמדת מוצא זו אנחנו

מפרטים ומדגישים בכל תלונה. מעמדה זו, בהתאם לנסיבות, הופנתה תלונה מלאה, המפרטת את השתלשלות האירועים, מרגע המעצר ועד לסיום ההחזקה במתקן החקירות של השב"כ, לידיעת כל הרשויות המעורבות: מצ"ח, מבת"ן, יאח"ס ומח"ש.

12. מכאן לפירוט הסוגיות המרכזיות, שעולות מחומר הבדיקה.

הגבלות תנועה חריפות ולא לגיטימיות במהלך החקירה

13. בכל ארבע התלונות שבנדון הלינו המתלוננים על כך שבמהלך שעות החקירה הארוכות, החוקרים הותירו אותם אזוקים, הן בידיהם והן ברגליהם, כאשר הידיים אזוקות לאחור והרגליים מקופלות לאחור באיסור ליישר אותן. ישיבה בצורה כזו, בלא אפשרות להתמתח, ליישר את הגפיים, הינה מכאיבה, ועלולה (תלוי במשך הזמן בה מוחזקים כך המתלוננים) לפגוע בגופו ובנפשו של הנחקר ולעלות לכדי עינויים, ו/או יחס משפיל, אכזרי ולא אנושי, האסורים בתכלית האיסור. ואכן, המתלוננים העלו בתלונות כי האיזוק הממושך נתן את אותותיו הגופניים, בדמות כאבים קשים בגפיים ובגב (ראו סעי' 17 לתלונתו של מר אבו לטיפה; סעי' 6 לתלונתו של מר אטרש; סעי' 4-5 לתלונתו של מר עספור).

14. במסגרת הדיון בבג"ץ 5553/09 **הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ראש הממשלה**, תק-על 1998(2)2010, הצהירו המשיבים בפני בית המשפט כי הם מקפידים לאזוק נחקרים בהתאם לחוות דעת רפואית, מה שהניח את דעתו של בית המשפט. אולם, נראה כי השימוש התכוף באיזוק, כפי שעלה מתלונותיהם של הארבעה, אינו יכול לעמוד בסטנדרטים הנדרשים, הן על-פי פסיקת בית המשפט, הן על-פי המשפט הבינלאומי.

15. בתשובותיכם בעניינם של ארבעת המתלוננים מסרתם, לעניין התלונות על האיזוק המכאיב והממושך, כי במקרים הרלוונטיים הדבר נעשה על-פי נהלי החקירה בשב"כ, וכחלק משמירה על ביטחונם האישי של החוקרים. עוד מסרתם שככלל, מוחזקים הנחקרים, במהלך שעות החקירה, כשהם אזוקים ב"אזיקה רחבה". לא נמסר דבר לגבי איזוק רגליים. כמו-כן, מסרתם כי "לא נמצאו אינדיקציות" לאיזוק מכאיב וממושך, וכי הנחקרים לא התלוננו על כאב.

16. ראשית, עצם העובדה שנהלי השב"כ עצמם מתירים איזוק "במהלך החקירה", כאשר חקירות רבות נמשכות שעות רבות ביותר, לעתים מירב שעות היממה, ימים ברציפות, מצריכה שינוי. אף אם, כדברייכם, מדובר ב"אזיקה רחבה", הרי שכל אדם יסבול מכאבים באם לא יוכל להניע את גפיו במשך זמן כה ארוך.

17. שנית, העדויות בדבר איזוק מכאיב, גם של הרגליים, חוזרות על עצמן. קשה להניח שמדובר במקריות. על-כן העובדה שאינכם מוצאים "אינדיקציות" אין בה כדי להטיל ספק בתלונות, אלא דווקא **בטיב התיעוד הקיים (ונראה שגם בידי הבודק מטעם המבת"ן) של חקירות שב"כ בעניינים כגון דא**. בבדיקת תלונה, אם כל שניתן להסתמך עליו הוא תיעוד מסכם שרושם החוקר, מסוג זכ"ד וכדומה לו, האפשרות לחקר האמת מוגבלת ביותר ולקויה מלכתחילה. הנחת העבודה חייבת להיות שבהיעדר אמצעי תיעוד בלתי תלויים בחוקרים, אלה יבחרו להשמיט ולא לציין כל פרט שעלול להיות "בעייתי", ובין היתר סבל פיזי שחוה הנחקר במהלך החקירה.

18. אכן, אין אינדיקציות בזכ"דים לסבל כזה. אולם היעדר אינדיקציות יש בו לעורר סימני שאלה, ולא סימני קריאה. ולו מטעמי חקירה גרידא, היעדר זה מצביע על אוזלת ידם של גורמי הפיקוח והחקירה וחייב להוביל לשינוי אופן התיעוד של חקירות שב"כ, כדי שיהיה ניתן לפקח על ולבקר את דרך התנהלותן בצורה אפקטיבית ולמנוע מראש שימוש באמצעי חקירה לא לגיטימיים. בפרט כאשר מדובר בעדויות שחוזרות על עצמן כמעט במדויק.

צעקות וקללות של החוקרים במהלך החקירות

19. בחלק מהתלונות עלו עניינים הקשורים ליחס משפיל של החוקרים כלפי הנחקרים במהלך החקירה, יחס שהביא לפגיעה קשה בכבודם של הנחקרים. המדובר בהטחת קללות גסות בנחקרים, לעתים בעלות אופי מיני, בכוונה לפגוע ולערער את מצבם הנפשי של הנחקרים. כך גם לגבי צעקות רמות אל תוך אוזניהם ממש – אמצעי חקירה לא לגיטימי (ראו לדוגמה סעי' 6 לתלונתו של מר אטרש).

20. גם כאן, ממצאי הבדיקה אינן מספקים כלל. כל שהיה לכם לומר על כך היה כי "לא נמצאו אינדיקציות" לצעקות ו/או קללות. וראו האמור לעיל בעניין היעדר "אינדיקציות". בנוסף, החוקרים נוטים למסור שאינם זוכרים פרטים לגבי החקירה (בפרט התנהלות שלהם שנחשדת בשימוש באמצעי חקירה לא לגיטימיים ואף אסורים במפורש) כשהם מתושאלים על-ידי המבתי"ן. כאשר זה הבסיס העובדתי לבדיקה, ברי כי לא תימצאנה אינדיקציות.

הותרת נחקרים בחדר החקירות ללא נוכחות חוקר במשך שעות ארוכות

21. ההתייחסות לתלונה שעלתה בדבריו של מר אבו לטיפה בפני ראשת המבתי"ן, כי הושאר לבדו בחדר החקירה במשך שעות ארוכות, בעודו אזוק וכבול לכיסא החקירה, אינה משביעת רצון, בלשון המעטה. אם ה"אינדיקציות" האפשריות להתנהלות שכזו, מתוך חומר הבדיקה, הם אותם זכ"דים, ותיעוד דומה יזום בידי החוקר, הרי שיש לצאת מנקודת הנחה, שככל שהחזקתו של הנחקר בחדר החקירה מבוצעת שלא על פי הנוהל, יימנע החוקר מלציין זאת בתיעוד החקירה. ציון שעת התחלת החקירה הפרונטאלית וסיומה, ככל שהם אמינים, יכול להצביע רק על הזמן בו התבצעה חקירה בנוכחות חוקר, ואינו ראייה למשך הזמן בו הוחזק הנחקר ברציפות בחדר החקירות ולרבות שלא בנוכחות חוקר, פרקטיקה ידועה ומוכרת. למשל: תיעוד סביב השעון ולרבות לגבי השעה בה הוצא העצור מתאו והשעה בה הוחזר לתא בציון פרקי הזמן והמקום בהם שהה בכל מקום (מקום אכילה, מרפאה וכיוצ"ב) יכול להצביע על אינטנסיביות החקירה. החזקת עצור כבול במשך שעות בחדר חקירות (ולא פעם בחדר קר מדי או חם מדי) ללא נוכחות חוקר, ולא פעם בנוכחות סוהר שמונע ממנו להירדם, מהווה הפעלת אמצעי חקירה בעליל לא לגיטימי כלפי הנחקר ויכולה, בנסיבות, לעלות כדי עינויים. ושוב, בהיעדר תיעוד שאינו מעשה ידי החוקר, גם המבתי"ן לא יכול לצפות שיהיו בפניו אינדיקציות למעשים הפסולים.

22. הנה כי כן, גם בבדיקת תלונה על אחזקתו של נחקר במשך שעות ארוכות בחדר החקירה ללא נוכחות חוקר, עומדים כולם בפני שוקת שבורה; אין כל דרך לאמת או להפריך את התלונה על-בסיס התיעוד הקיים של חקירות שב"כ. מצב זה של מילה מול מילה יפעל תמיד לא רק לרעת מי שעוולו כלפיו, אלא גם כלפי המערכת שמאפשרת נקיטה באמצעים פסולים.

23. עמדתנו, כי נדרש שידוד מערכות יסודי באופן בו מתועדות חקירות שב"כ, ידועה זה מכבר לממונה על המבתי"ן. בהיעדר תיעוד בלתי תלוי במתעד הנוגע בדבר, בדיקת תלונות בעניין המתרחש בחדר החקירות אינו יותר מריטואל של תקינות.

תפקוד עובדת סוציאלית שב"ס

24. בתלונותיהם של מר עספור, מר אטרש ומר אבו לטיפה עלתה מציאות קשה ומטרידה ביותר. עניינה בתפקוד העובדת הסוציאלית (יותר מאחת?) ובזיקה

אסורה בתכלית בינה לבין החוקרים. למתלוננים אלה, שחוו מצוקה נפשית, כזו או אחרת, במהלך החקירה, או אלה שהחוקרים החליטו שהם נתונים במצוקה נפשית, הוענק המתיימר להיות טיפול מידי עובדת סוציאלית. גורם טיפולי זה פועל, כך נאמר, מטעם שב"ס. וחרף זאת, באופן שאין פסול ממנו, פעלה העובדת הסוציאלית בחדר החקירות: לשם קראו לה החוקרים, שם שוחחה עם הנחקר, שם, בנוכחות החוקרים, בחנה את מצבו וכאשר סברה שהדבר נחוץ, הורתה על כבילת הנחקר למיטה במשך שעות ארוכות בחדר המיועד לכך. וכל אלה כאשר אחד החוקרים שימש מתורגמן. כל זה עולה באופן חד משמעי מהתיעוד שנמסר לנו מתיק הבדיקה של המבת"ן, ותומך בגרסת המתלוננים.

25. לא נמסר לנו, ואין לנו כל ידיעה מכוח איזו נורמה ואילו נהלים מסדירים את פעולת הגורם הסוציאלי במתקן החקירות, למעט האמירה בדבר שיוך מוסדי לשב"ס. התיעוד שנמסר לנו לא כלל תיעוד על גביית עדות מהעובדת הסוציאלית ואין לנו ידיעה האם נגבתה עדותה, **כחשודה בהתנהגות אסורה**, פעולה הכרחית לדעתנו, כמו גם כעדה להתנהלות חוקרים כלפי הנחקר בחדר החקירות.

26. להתנהלות העובדת הסוציאלית פן מוסדי ופן אישי. בפן המוסדי, מתחייבים נהלים להבטחת זכותו הבסיסית של הנחקר לטיפול נפשי הולם למצבו, ולרבות להבטחת זכותו הבסיסית לפרטיות ולצנעת הפרט. אין לנו דרך לדעת האם נהלים כאלה קיימים ומה נקבע בהם. אין לנו דרך לדעת האם פן זה נבדק בכלל ואם כן - מי בדק, מה הממצאים? מה ההמלצות? מי אמור לטפל בתיקון הליקויים וגוי. אין לנו דרך לדעת האם במקרים הנדונים כאן, ניתן הטיפול הראוי. למשל, מי הגורם המוסמך להחליט על כבילה למטרות ריסון? האם הגורם המטפל המוסמך אמור היה להיות פסיכיאטר ולא עובד סוציאלי? האם במקרים שבנדון התרשלו גורמי רפואת הנפש במתקן? האם ההוראה על כבילה למיטה הייתה הטיפול הנכון למצבו של המטופל? האם התקיימה בדיקה שאמצעי קיצוני זה לא הופעל כאמצעי חקירה? האם התרופות שניתנו, הנכונות למצבו? האם מניעת טיפול בתרופות שהעצור-הנחקר נטל עובר למעצרו הלמה את מצבו במתקן? וכיוצא ב.

27. המציאות שהתגלתה במקרים הנדונים מעלה חשש ממשי, שכבילת הנחקרים, חלקם לפחות, לא נבע ממצב נפשי אובייקטיבי שהצריך ריסון מידי, אלא הייתה אמצעי פסול של חקירה, אותו הפעילו החוקרים על הנחקר באמצעות שיתוף הפעולה האסור מצד העובדת הסוציאלית. הכישלון של אי העמדת מתורגמן בלתי תלוי לעזרת הגורם הטיפולי במתקני החקירות מחייב תיקון מידי. ועל כל אלה לא נמסר לנו דבר.

28. בפן האישי של העובדת הסוציאלית המעורבת: גם אם נניח לטובתה שהיא פעלה אך ורק על פי הנהלים ורק בגדרי סמכותה, ולא חרגה מהם, גם אז מהווים מעשיה ומחדליה הפרה של האסור בתכלית. גורם טיפולי, האמון על שלומו ורווחתו של המטופל, כמו גם על ההגנה עליו, ואינו מעמיד את המטופל - על מכלול זכויותיו שבדין - בלב עשייתו, מפר, הוא עצמו, את חובותיו על פי דין, הן כלפי המטופל והן כלפי המקצוע, שאת כללי האתיקה המקצועית להם הוא כפוף, הפר. עצם התפרקות העובדת הסוציאלית מהאוטונומיה המקצועית המחייבת, הגלומה בתפקיד זה, עצם מעשה ההתבטלות שלה בפני החוקרים - ואין נפקא מינא אם מיוזמתה ואם כהיענות לדרישותיהם - עצם הנכונות להעניק טיפול נפשי בחדר חקירות במעמד החוקרים ובעזרתם, היא מעשה אסור מהסוג שדגל שחור מתנוסס מעליו.

29. **סוגיה זו מהווה חלק מהתלוננות שהגשנו והיותנו זכאים לקבל את התייחסותכם לרבות תיעוד, אמורה להיות מובנת מאליה.**

30. ונדגיש: הסתייגות המוקד להגנת הפרט מכבילת עצורים ידועה ומוכרת זה מכבר. לעניין זה לא נדרשנו בתלונות שבנדון וזאת לנוכח העמדה הברורה שלכם שנמסרה לנו בעבר. זו רואה בפרקטיקה של כבילה רק אמצעי ריסון, ראויה והולמת במצבים הדורשים ריסון. והנה בימים אלה מתנהל דיון ער בעניין הכבילה למיטה של מטופלי נפש באשר הם ומסתמנת עמדה ברורה אשר שוללת את השימוש בפרקטיקה הזו. ראוי, שגם בהקשר הנדון סוגיה זו תיבחן על ידי גורמי המקצוע באופן אוטונומי וראוי שהשימוש באמצעי זה ייפסק.

31. **עוד יודגש: ככל שעניין מן העניינים הנוגעים לטיפול הרפואי במתלוננים – בין בטיפול הניתן על ידי רופא, או חובש, ובין טיפול הניתן על ידי מערך הטיפול הנפשי, פסיכיאטר, או עובדת סוציאלית – לא נבדק, מכל סיבה שהיא, מדובר במחדל המהווה כשל חמור בבדיקה. ככל שלא הוסקו מסקנות אופרטיביות מחייבות, הן בהיבט המערכת והן בפן האישי של העובדת המסוימת; ככל שמאז בדיקת המבת"ן לא פעלו הגורמים האמונים במערכות המעורבות לשינוי יסודי של כשלים אלה, מדובר בכשל מערכתי אקוטי ומתמשך.**

32. ונזכיר: מלכתחילה סברנו שעניין איכות הטיפול הרפואי והנפשי בנחקרים, במיוחד בעניין זה אך לא זה בלבד, מחייב בדיקה של המבת"ן; שהרי המבת"ן, בהגדרה, חייב להיות הגורם האמון על מכלול אמצעי החקירה – בין אלה המוגדרים כך להלכה בנהלים, ובין אלה המהווים אמצעי חקירה למעשה – המופעלים על הנחקר במהלך החזקתו במתקן החקירות של השב"כ. עמדה זו באה לידי ביטוי הן בהפניית תלונה אחת לכל הגורמים המעורבים והן בניסוח מפורש של עמדה זו בגוף התלונה עצמה.

הימנעות מבת"ן מבדיקת איכות הטיפול הרפואי במתקן החקירות

33. בכל ארבע התלונות הנ"ל העלנו סוגיות הנוגעות לטיב הטיפול הרפואי במתלוננים בעודם מוחזקים במתקן החקירות של השב"כ. הטיפול הרפואי, היעדרו המוחלט, או איכותו הלקויה תוך עצימת עין, וחמור עד מאוד היעדרו של טיפול רפואי עצמאי, וקיומה של זיקה פסולה בין הגורמים הרפואיים, החוקרים ולעיתים גם הסוהרים. כל אלה הם מחוללי נזק וסבל מובהקים, שפוגעים בנחקרים ובזכויותיהם הבסיסיות המוקנות באופן קשה. ואלה עולים כדי עינויים, או לכל הפחות לכדי יחס לא אנושי, אכזרי או משפיל. כך למשל בתלונתו של מר אבו לטיפה (במהלכה טיפול רפואי קלוקל, תוך עצימת עין של החוקרים, גרם להרעה ניכרת במצבו הגופני במהלך החקירה); בתלונה של מר מברוכה (שם הוזכרה התעלמות גורמי הרפואה והחוקרים ממצב רפואי קריטי); בתלונתו של מר אטרש (שוב, התעלמות מודעת של החוקרים, בגיבוי הצוות הרפואי, ממצב רפואי קודם, מה שהוביל כצפוי להרעה ניכרת של מצבו הפיזי במהלך החקירה); ואותה סוגיה חזרה גם בתלונתו של מר עספור. ויודגש: בכל המקרים האלה לתלונות הנחקרים כפי שנמסרו לנו נמצא גיבוי ממשי בתייעוד הרפואי שקיבלנו משב"כ וצורף כנספח לתלונה.

34. בסוגיית הטיפול הרפואי במתקני החקירות של השב"כ עלתה מתלונות הנחקרים שבנדון מציאות חד משמעית של זיקה הדוקה בין החוקרים לגורמי הרפואה וגורמי בריאות הנפש במתקן. בדיקות רופא ועובדת סוציאלית נערכו בחדר החקירה, חוקרים שימשו מתורגמנים לצוות הרפואי והמערך הסוציאלי, תרופות ניתנו בחדר החקירה, פעמים מידי החוקר ופעמים מידי רופא. הרושם שמצבו הרפואי של הנחקר מנוצל למהלכי חקירה אינו חסר בסיס.

35. בתייעוד בדיקת המבת"ן שנמסר לנו, נמצאה התייחסות משונה לטיפול הרפואי. קיבלנו סוג של סיכום מקוטע בדבר הטיפולים והתרופות שניתנו למתלונן ומועדיהם. לא ברור מי הכין זאת. והרי את כל אלה, ויותר ממה שסוכם עבורנו,

אנחנו מסרנו בגוף התלונה מגובה בתיעוד מתיקו הרפואי של המתלונן שקיבלנו משב"ס. בשל הזיקה הברורה בין החקירה, הטיפול הרפואי ותנאי הכליאה (במקרים הרלבנטיים), הפנינו את התלונה במשולב הן למבתי"ן והן לשב"ס. לאור העובדות שעלו מן התלונה ומהתיעוד הרפואי שבידינו, דרשנו בכל אחת מהתלונות, בנסיבותיה, חקירה בעניינים ממוקדים ובכשלים מפורטים. וכל אלה נזנחו לחלוטין. מתשובתכם עולה בבירור, שסוגיית הטיפול הרפואי – אמצעי מובהק לפיקוח על גורמי החקירה והכליאה, ולהגנה על גופו ונפשו של העצור ועל זכויותיו שבדין – שבחינת כל היבט הנוגע באיכות הטיפול של גורמי הרפואה ובריאות הנפש – בפועל אינו נתון כלל לבדיקה. מצב דברים זה הוא כשל חמור ביותר בפני עצמו.

36. בהודעות על סגירת תיקי התלונה נמסרה עמדתכם הלאקונית ולפיה מאחר שהרופאים והחובשים הם אנשי סגל שב"ס, אין בסמכות מבתי"ן לבדוק את התנהלותם. עמדה זו, נותרה על כנה גם לאחר כשנתיים לפעילות המבתי"ן במתכונתו החדשה. עמדה זו גוררת בהכרח שאלת תם: האם מנקודת המבט של הנחקר – שהרי המבתי"ן אמון על בדיקת תלונות נחקרים – באופן ענייני יש ממש בהפרדת הסמכויות בין שב"ס לשב"ס? יתר על כן: האם בדיקת המבתי"ן תחת הפרדת סמכויות זו יכולה בכלל להיות בדיקה ראויה?

37. בהקשר של תלונות מהסוג שבנדון, עצם הגבלת סמכות המבתי"ן לפעול רק במסגרת השב"ס תלושה מן המציאות ופסולה מעיקרה. הפירוק לגורמים בהתאם לסמכות המנהלית הייחודית, אלה המוצגים כמי שפועלים באופן אוטונומי ונפרד זה מזה, מאפשר עצימת עיניים ורחיצה בניקיון כפיים. שוויון נפש זה מצביע על מגמה של שימור הקיים ולא על ראיית הכורח בשידוד המערכות המתחייב כבר מזמן. נחזור ונדגיש: במיוחד בהיבט הרפואי כמו גם בכל יתר ההיבטים הנוגעים לנחקר במתקן החקירות של השב"ס, הגבלת סמכות מבתי"ן במודע מונעת מראש טיפול מהותי וענייני ראוי בתלונות מהסוג שבנדון. הגבלת סמכות הבדיקה והטיפול מסייעת בעיוות המציאות האובייקטיבית בה נתון הנחקר. באמצעותה מגומדות דרכי פעולה פסולות הנוהגות במתקן החקירות ועקבותיהן מטושטשים. באמצעותה מתאפשרת יצירה של אשליה שכל גורם פועל באופן אוטונומי ועצמאי. כסות נוחה למציאות קשה והפוכה בתכלית, אשר למיגורה אמור המבתי"ן לפעול באופן אפקטיבי. לא יכול להיות ספק שתנאי ההחזקה הפיזיים של העצורים במתקן החקירות על כל היבטיהם, שמניעת מפגש של העצור עם עו"ד, שהטיפול הרפואי והנפשי, כל אלה לצד אמצעי החקירה שמפעילים החוקרים – כל היבטי הקיום של העצור במתקן החקירות – מופעלים על הנחקר כשהם משולבים זה לתוך זה, בזיקה הדוקה בין כולם, ולא פעם בסימביוזה ממש, ומובנים לתכלית אחת: להפיק מהנחקר את התוצרים בהם מעוניין השב"ס באמצעות לחץ ולעיתים אף במחיר פגיעה ממשית בגופו ובנפשו.

38. ובשם הגבלת סמכות זו כמדויניות מוצהרת, מנוע המבתי"ן מלפעול במרחבי השב"ס. הנימוק הפורמאליסטי הזה מעיד שהפרדה זו נועדה לשרת את האינטרסים של המערך החוקר במתקני החקירות של השב"ס. בדיוק זה שאמור להיות נתון לפיקוח ובקרה של גוף חיצוני בלתי תלוי ונגוע באותם אינטרסים, וזאת לשם שמירה וההגנה על הזכויות המוקנות בדין לנחקרים, כמו גם על טוהר המעשה של המערך החוקר.

39. הרי ידוע לכם שכאשר מועברות תלונות ישירות ליאח"ס, שגם לדעתכם אמור לחקור תלונות על אנשי סגל שב"ס, התיק מגולגל מלשכה ללשכה. יש שהתיק מגיע ליחידה לבדיקת תלונות ציבור במשרד לביטחון הפנים, ושם הוא ממוסמס סופית. במקרים מסוימים, תלונות שנשלחו ליאח"ס כלל לא טופלו והועברו על ידם למבתי"ן לשם טיפול (כך למשל בתלונתו של מר לואי ג'יטי, ת"ז 976912725,

מיום 28.10.2013, שאינה מענייננו כאן). כך שהמדיניות הנוהגת גם לאחר השינוי ומונעת מן המבתי"ן סמכות לבחון את המערך הכולל במתקני החקירות של השב"כ, מצביע על עמדת מוצא פסולה שעניינה אינו בחתירה לתיקון הכשלים כלפי פנים, כי אם במראית עין כלפי חוץ. לאור מדיניות זו הגם אין להתפלא ואף צפוי מראש שבבדיקת המבתי"ן לא נמצאו אינדיקציות, לא ניתן היה לגבש תשתית ולא ניתן היה להכריע בין גרסאות וכו', יש להתקומם על כך שמדיניות זו נותרה על כנה גם לאחר השינוי המבני.

אי מסירת תיעוד של פעולות החקירה שנעשו על-ידי המבתי"ן

40. בתשובות הממונה על המבתי"ן בהן הודע על סגירת תיקי הבדיקה בעניינם של המתלוננים, נרשם בלאקוניות מה היו פעולות החקירה שנעשו על-ידי ראשת המבתי"ן, הודע על החלטה בדבר סגירת התיקים "בהיעדר תשתית" ועל הזכות שהוקנתה למתלונן לערור על החלטה זו. ואולם מידע מהותי כלשהו לגבי **אופן ניהול הבדיקה והיקפה** לא נמסר. לפיכך אין לנו דרך לבחון אילו קצות חוט נבדקו, האם אלה מוצו עד תום, או נזנחו ממניעים כאלה ואחרים; ואין לנו שום דרך לדעת האם ננקטו כל אמצעי החקירה הנדרשים כדי לחשוף מידע, להצליב מידע, לעבות את הבדיקה וכיוצ"ב, פעולות בסיסיות ומתחייבות.

41. באשר לחוקרים: הגם נמסר העתק מעדות חוקרי שב"כ, שנגבתה ע"י המבתי"ן, אין בפנינו תוכן של ממש מעדותם. חלקים ניכרים בהעתיקי העדות (שאינם חתומים ע"י המעיד) צונזרו, ומהחלקים שנותרו גלויים מצטיירת תמונה אנמית. מוסרי העדות הכחישו, לא זכרו, הצדיקו, גיבו זה את זה – פרקטיקות ידועות ומוכרות לעיפה. לנו אין כל דרך להתרשם האם הבדיקה של הטענות נגד החוקרים נעשתה בשקידה ראויה, כמתחייב.

42. אשר לעובדת הסוציאלית: אין לנו דרך לדעת האם ואיזה גורם גבה עדות מן העובדת הסוציאלית שהייתה מעורבת בחקירת המתלוננים (יותר מאחת?). כמפורט לעיל עולים כלפיה חשדות כבדים ואולי אף במישור הפלילי. אין לנו כל ידיעה האם הועבר הטיפול בעניינה לגורם אחר ואילו פעולות ננקטו כנגדה. כבאי כוח המתלוננים, שתלונתם נמצאה מוצדקת, אנחנו זכאים לקבל תשובות לשאלות אלה. וכך גם לגבי הסגל הרפואי והסוהרים. לנו לא נמסר האם נגבתה מהם עדות. והרי כל הגורמים האלה, מעבר לתלונה הנוגעת לתפקודם הצר, ככל שזו עלתה בנסיבות העניין, אוצרים בוודאות מידע רב ערך לגבי המתחולל במתקן החקירות של השב"כ ולרבות בעניינם של החוקרים.

43. **וידוגש: ככל שכן נגבו עדויות מגורמים אלה תמוה שדבר מכך לא נמסר לנו ואנו עומדים על זכותנו לקבל מידע זה.**

לגופם של ממצאי הבדיקה

44. הממצאים שנמסרו לנו מבדיקת המבתי"ן דלים, לא ממצים ולא מפתיעים. במכתבי הממונה על המבתי"ן בדבר ההחלטה לסגור את תיקי התלונה ללא נקיטה באמצעים, חזרו הממצאים: "לא נמצאו אינדיקציות", כמו גם ביסוס ההחלטה לסגור את התיקים בשל "היעדר תשתית". עד כה התייחסנו בהרחבה לכשלים המבניים אשר מונעים מלכתחילה בדיקה נאותה של התלונות מהסוג שבנדון, ועיקרם: מניעת האפשרות לתיעוד אובייקטיבי של המתרחש בחדרי החקירה (אמצעים אודיו-ויזואליים) ומדיניות של הגבלת סמכויות הפעולה של המבתי"ן בהתאם לחלוקת סמכויות מנהלית בין שב"כ לשב"ס. כאמור, במצב דברים זה, המתקיים שנים ארוכות, לא מפתיע, אך מאוד מטריד, שהממצא המשמעותי של בדיקת המבתי"ן הוא בהודאה המשתמעת שבידי הגוף הבודק אין עדיין אמצעים נאותים לעשות את המוטל עליו.

45. איננו מתעלמים מכך, שאולי על בסיס התלוונות שבנדון אכן נעשו בידי המבתי"ן בדיקות ראויות ופעולות לתיקון כשלים מהותיים; בעקבות כך אולי גם תוקנו ליקויים קשים, או אפילו בוצעו שינויים של ממש במערכת. במידע שנמסר לנו אין לכך כל סימן. אנחנו סבורים, שיש לבי"כ המתלונן הזכות לדעת על כך ולפחות במסירת פרפרזה.

46. בהינתן כל אלה, הזכות לערור על ההחלטה שניתנה בעניינו של המתלונן, שהוענקה לו מכוח פסיקת בג"ץ, היא למעשה זכות ריקה. בהיעדר תיעוד על מכלול פעולות החקירה שבוצעו, וכאשר מסמכי הבדיקה שנמסרו נטולי פרטים מהותיים, נשלל למעשה האמצעי המרכזי העומד לרשות המתלונן ובאי כוחו בבואם לבחון את אופן ביצוע בדיקת המבתי"ן ואיכותה, ואופן קבלת ההחלטות בידי הממונה על המבתי"ן. משנשללת כך היכולת לבחון, בעיני קורבנות העבירה ומצדם הם, ולהעריך את טיבה של הבדיקה, ערכו של הערר הוא בעצם הגשתו. לא יותר מיומרה לתקינות משפטית.

47. סיכומם של דברים: להבנתנו, מדיניות התיעוד של ניהול החקירות והנהלים הנוהגים (שלא נחשפו בפנינו) נועדו לאפשר קיומן של החריגות מהסוג העולה מהתלוונות, למזער כלים לפיקוח ממשי ולפעולה אפקטיבית למניעת השימוש באמצעי חקירה פסולים, ולמנוע, או לטשטש, ראיות להפעלת אמצעים לא לגיטימיים כלפי הנחקרים. בהיעדר תיעוד אובייקטיבי מהנעשה בחדרי החקירה, עבודת המבתי"ן מוגבלת בהכרח, ותוצאות הבדיקה של התנהלות החוקרים והנעשה בחדרי החקירות חסרות ערך של ממש. מצאנו שהשינוי במבנה המבתי"ן (מבורך לכשעצמו) מצוי עדיין במצב עוברי. היקף העשייה עדיין לא עומד בסטנדרט הולם לעניין.

48. כמו כן אנו סבורים שתיחום הסמכות שהוענקה למבתי"ן גם לאחר השינוי, מצביעה על מניעת כלים לניצול הפוטנציאל הגלום בתפקיד זה; וחוששים שמדיניות זו לא שונתה כדי למנוע מראש בדיקה הכרחית של כל הגורמים הפועלים בזיקה הדוקה כלפי הנחקר במתקן החקירות. אנו סבורים שמתחייבת התאמה של גדרי הסמכות שנקבעו למבתי"ן לסוג התלוונות שבנדון. הכרחי שהמבתי"ן יוסמך לבדוק את כל ההיבטים העולים בתלונה של עצור-נחקר ואת כל הגורמים החשודים כמעורבים בהם, ולרבות כל הגורמים הפועלים במסגרת שב"ס, ולרבות מכלול תנאי הכליאה הפיזיים וקיום או מניעת מימוש זכויות העצורים במתקני החקירות. בהיעדר כל אלה יכולת המבתי"ן לזהות את התמונה במלוא היקפה, לבחון אותה, למצות את כל אפיקי הבדיקה המתבקשים בנסיבות העניין, להכריע בין גרסאות ולקבוע ממצאים, דהיינו לבצע, כמתחייב בדין, בדיקה של התלונה בשקידה ראויה, בIODעין מוגבלת מלכתחילה. והתוצאה בהתאם עדיין אינה נאותה.

49. נבקש את התייחסותכם לתגובה זו ונודה על השלמת המידע כמתבקש בגוף הדברים בהקדם האפשרי.

בכבוד רב,

חוה מטרס-עירון, עו"ד

דניאל שנהר, עו"ד

העתקים:

עו"ד רחל מטר, הממונה על המבתי"ן בפרקליטות המדינה, בפקס: 02-6466230
עו"ד ז'נה מודזגברישווילי, ראשת המבתי"ן, בפקס: 02-6467067